

Др ФРАНЦ ЦУРК

ПОСТУПАК ПРАЊА ЛОКАЛНО СЛИКАНИХ ТКАНИНА КОЈЕ СУ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ СПОМЕНИЦИ

Напомена

Чланак описује нов поступак прања као начин чишћења локално сликаних културно-историјских споменика. Прање локално сликане тканине помоћу арил-полигликол етера у дестилсаној води омогућава баријера од 5 до 15% раствора алкил-кетен димера у толуену или бензену која се гради на граници сликане површине, при чему је тканина причвршћена на синтетичку мрежицу (најбоље на полиестерску) која је напетa на оквир, што омогућава истовремени доступ до обе стране тканине и истовремено онемогућава тензије у наквашеној тканини.

Посебан проблем приликом конзервације текстилија представљају сликане заставе које, као историјска артефакта, чувају бројни музеји код нас и у иностранству.

Најчешће, оне до сада нису третиране зато што није била решена методологија чишћења (прања) обострaно локално сликаних текстилних објеката. Како приликом мокрoг тако и при сувом прању појављује се опасност оштећења сликаних партија.

Први услов сваког успешног очувања неког објекта јесте одстрањивање узрока пропадања. У тај оквир спада, по изолацији спољашњих чинилаца околине, чишћење и самим тим одстрањивање нечистоћа из текстилне материје. За несликане тканине утврђене су методе прања како за мокре поступке, када то допуштају стање тканине и боје, тако и за суво прање са органским мочилима.

Проблем настаје када су ткани артефакти локално осликани (најчешће уљаним бојама), као што је чест пример на бројним заставама.

Приликом мокрoг поступка прања раствор средстава за прање и прљавштина продиру, због капиларног вучења тканине, у саму тканину и међу бојене наносе. Клобучење и димензионе промене намочене тканине доводе до пуцања и у најгорем случају до уништења бојеног филма са ткане подлоге. Приликом поновног сушења, које не тече подједнако брзо на обичним, неосликаним деловима и на осликаним детаљима

настају даља механичка оштећења бојених слојева што стање чини још горим.

Мерења понашања тканине приликом наизменичног мочења, које се обавља више пута и то заредом и сушења, такође су показала одређену хистерезу чија последица је делимична дислокација делића боје, пре свега са руба бојених партија.

Исто тако, немогуће је да се добро исперу средство за прање и прљавштина из тканине која је прекривена (обострано) сликаним партијама што проузрокује настајање снажних локалних примарних и секундарних интеракција.

Са друге стране и суве методе прања угрожавају слојеве сликаних површина. Снажна мочила која се обично употребљавају у те сврхе нагризају бојене слојеве, јер се због слабог испаравања најдуже задржавају на граници тканине и боје. Слабија мочила, такође, и слабије делују.

У оба случаја, како приликом сувог тако и при мокром начину прања с капиларним вучењем мигрирају у осликана подручја тканине и нечистоће које се тамо депонују, што проузрокује убрзано пропадање тих делова тканине, која су пре тога, због заштите коју су му пружали слојеви боје, била сасвим чиста. Због свега, учинак конзерваторског поступка је под знаком питања и са конзерваторског становишта неприхватљив.

При постојећем стању технике, до сада, нису познати технолошки поступци који би изворно решавали проблем прања делимично осликаних тканина.

Преостаје механичко чишћење делимично осликаних тканина усисавањем, четкањем . . . , чиме се одстрањују тек делићи механичких нечистоћа.

Главне нечистоће које проузрокују пропадање (органичне киселине, масти и са њима везане механичке нечистоће . . .) при поменутиим поступцима ипак остају у тканини.

Услови (параметри) за успешно извођење поступка и сам поступак

За извођење конзерваторски прихватљивог поступка потребно је имати у виду следеће критеријуме:

— поступак чишћења мора да одстрани из слободног дела тканине што више нечистоћа, а у складу са критеријумима за чишћење уобичајених неосликаних тканина;

— средство за прање не сме да продре у тканину испод осликаних партија;

— поступак не сме да уноси у систем материјале који би у примарној или секундарној фази могли да проузрокују физичке или хемијске интеракције;

— поступак не сме механички да угрози експонат, и

— поступак мора да буде што једноставнији и временски неограничен.

Имајући у виду први критеријум најпримеренији је мокри поступак чишћења, мада је потребно да се успостави баријера која би зауставила продирање средства за прање у партије које се требају сачувати.

Основа поступка базира се на затварању капиларног система на граници између неосликаних и сликаних партија тканине, што омогућава употребу сврсисходнијег мокрог поступка прања — без опасности од настајања механичких оштећења, а истовремено онемогућава преношење прљавштине у недоступни део тканине између бојених слојева. У том случају такође не постоји опасност од настанка механичких оштећења као последице набрекнућа текстила под бојеним слојем приликом мочања, нити од дислокације делића боје приликом сушења тканине. Основна замисао — успостављање баријере — захтева избор одговарајућег средства које може једноставно да се наноси и које нема, истовремено, нежељене последице ни на ткану основу ни на сликане делове.

Као најпогодније средство за извођење затварања показао се клејина-алкил-кетен димер, који се такође употребљава у индустрији папира.

Поменуто средство хемијски је неутрално и топљиво у органским топлима.

Растопина клејине наноси се танком ретушном четкицом на границу подручја које је потребно заштитити пред продором 0,1% отопине алкил-арилполитгликол етера у дестилисаној води, као средства за прање и касније од дестилисане воде приликом испирања. Поступак се изводи на собној температури и временски је ограничен у односу на концентрацију нанесене отопине.

Оптималан учинак за време приближно од пола сата омогућава nanoшење од 5% отопине клејине. Отопина од 15% продужава време деловања баријере на приближно 1 сат.

Цео поступак изводи се на напетој синтетичкој мрежици уз помоћ тампона, тако да не долази до непотребног оптерећења смочених влакана нити до опасности њиховог пуцања.

Чишћење се изводи са горње стране тампонима замоченим у 0,1% средство за прање; а са супротне стране прикупљањем прљаве отопине сувим тампоном. Испирање се изводи на исти начин дестилисаном водом све до потпуног одстрањивања средства за прање, чиме се поступак и завршава.

Очишћена и осушена тканина остаје на мрежици поравната и у највише случајева не захтева додатно пеглање, а истовремено омогућава и извођење осталих фаза конзерваторског поступка.

Описани поступак чишћења (прања) локално осликаних тканина омогућава стручњацима у музејским конзерваторским

Слика 1: Застава регуларне војске из 1809. године, пре третмана

радионицама чишћење слободних делова тканине, што је до сада било неизводљиво без већег ризика за бојене (сликане) партије и без, већ описаних, негативних последица, а истовремено омогућава очување многобројних и важних културно-историјских споменика велике вредности. Поступак је једноставан, релативно јефтин, а и материјали су доступни на нашем тржишту.

Слика 2: Застава Караџорђа Петровића из 1810. године, пре третмана

Поступак је лабораторијски испитан, а аутор га је, такође, успешно употребио и на заставима из збирке Историјског музеја Србије из Београда и на застави јужног Сокола из љубљанског Народног музеја (вид. слике).

Предео
Душан Миловановић

WASHING PROCEDURE OF LOCALLY PAINTED TISSUES WHICH ARE CULTURAL-HISTORICAL MONUMENTS

Summary

The paper gives a description of the new washing procedure as the method of cleaning locally painted cultural-historical monuments. The washing of locally painted tissue by means of acryl-polyglycol ester (ili: ether?) in distilled water is made possible by a barrier of 5 to 15 p.c. solution of alcy-ketene dimere in toluene or benzene which is built on the border of the painted surface and the tissue is fastened on the synthetic (best: on a polyesteric) net which is tautened on the frame which makes possible simultaneous access to both sides of the tissue and at the same time makes impossible tensions in the moistened tissue.

The described method of cleaning (washing) locally painted tissues enables the experts in the workshops of museum conservationists to clean the free parts of the tissue, which was so far unfeasible without a considerable risk for the dyed (painted) parts and without already described negative consequences, making at the same time possible the preservation of numerous and important cultural-historical monuments of great value. The procedure is simple, comparatively inexpensive and the necessary materials are available on our market.

The process has been checked in laboratory and the author applied it, too, with success on the flags from the collection of the Historical Museum of Serbia in Belgrade and on the banner of the southern Sokol (Falcon) from the National Museum in Ljubljana.